

SOLIST

Draamateater

Mehis Pihla

SOLIST

2022

*Käbi Laretei autobiograafiliste
raamatute põhjal*

lavastaja ja kunstnik → KERSTI HEINLOO

kostüümikunstnik → ANU LENSMENT

muusikaline kujundaja → KIRKE KARJA

valguskujundaja → TRIIN SUVI

etenduse juht → ANNELI ROOSI või

KADRI TAMMISTE

Esietendus 28. veebruaril 2022 Maalisaalis.

Laval →
KERSTI KREISMANN
MÄRTEN METSAVIIR
pianist **KIRKE KARJA**

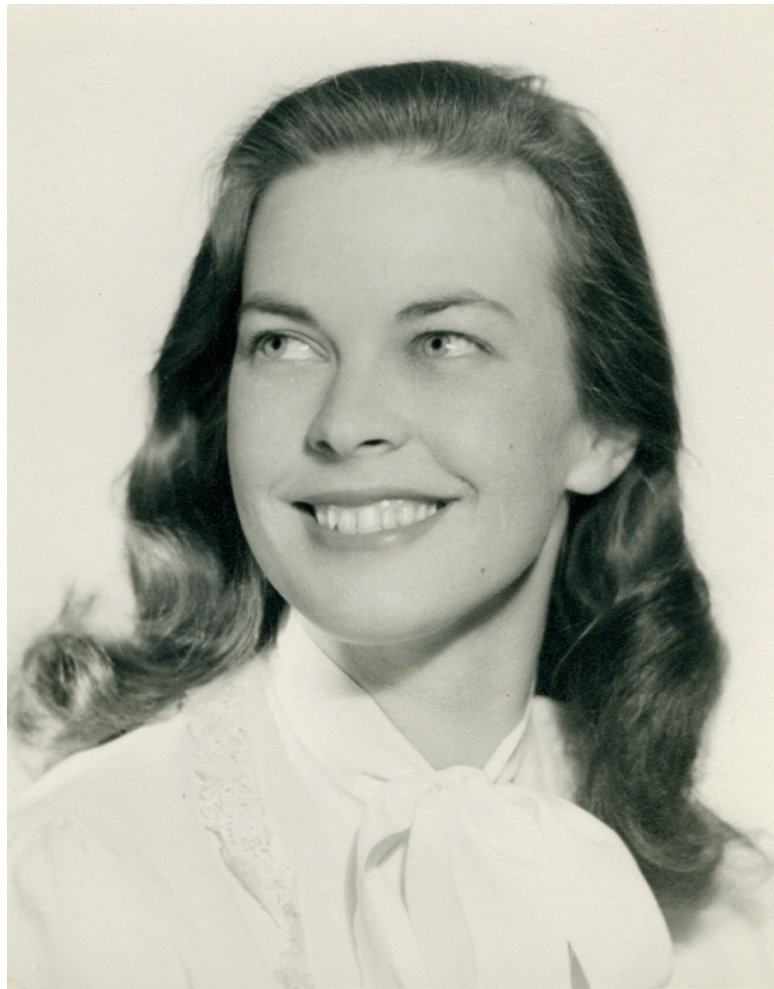
Käbi Laretei kunagise lapsepõlvkodu
aias Nõmmel. 8. oktoober 1988.

KÄBI LARETEI

Kui ma alustan uue muusikapala omandamist, mängin kõigepealt läbi kogu teose. Nii sünnib esimene mulje. Siis hakkab analüüsima: osad, fraasid üleminekud, pausid. Tekib kontakt heliloojaga – üritan tabada tundeid ja meeleolusid. Samal ajal käib monotoonne, aga vajalik töö tehnikaga. Muudan sõrme-seadeid või fraasikaari, tegelen pedaalidega. Ikka ja jälle kuulan ma teost enese sees, muudan käsitlusi, kahtlen, proovin uuesti. Mõni teos on kui pisike killuke, kiire impressioon, teine kätkeb endas aga kogu inimeseks olemise paradoksaalsust. Kõiki vastukäivaid ambitsioone, tagasilööke, pettumusi ja väljateenimatuid kannatusi.

Töötan iseenda eluga. Mis tundeid need helid minus tekitavad? Millal mina nii tundsin? Mida see hetk minu jaoks tähendas? Kuidas oma kogemusi ausalt ja otse nende samade nootide abil väljendada? Nii panengi ma mängu kogu oma elu.

„Muusikakeel – keelemuusika“, rmt
„Vihmapiisad ja kuupaiste“ 2005.

Käbi. 1940. aastate lõpp.

Klaverikunstnik ja kirjanik Käbi Laretei on mõjunud samal moel nagu Arvo Pärt. Kuulsin teda viimast korda mängimas Tartu Ülikooli aulas 1993. aasta aprillis – ma ei tea, kas see võis olla tema viimane esinemine Eestis – , ja seal ta esitas, hämaras aulas, soojal kevadõhtul, sõna otseses mõttes jumalikul moel Franz Schuberti sonaadi B-duur, nii et inimesed kuulasid nagu nõiutud, ning seejärel mängis lisapalaks Georg Friedrich Händeli lühikese „Menueti“.

Kusjuures tegi seda kaks korda erinevate tempodega ja ise kõneles vahele, miks ta ühel või teisel viisil interpreteerib. See oli midagi nii täiuslikku, lummatavat, need mõlemad variandid ja arutus, see kõik ning tema keskendumine, respekt, peen taju, suutlikkus mõtet teostada. Printsipiidid, kõnelemine sellest, mis on tunnetuslik põhi, aitab teisi inimesi.

„Miks haridus on püha?“

Ööülikooli loeng, 25. jaanuar 2015

Pianist Käbi Laretei debüteeris kirjanikuna Rootsisis 1970. aastal muusikaalaseid esseid sisaldava rootsikeelse teosega „Kellele ma mängin?“ („Vem spelär jag för?“). Sellele järgnes „En bit jord“ (1976), millest sai ka Laretei väga populaarseks kujunenud debüüt eesti keeles: „Peotäis mulda, lapike maad“ (1989). Peagi kujunes sama populaarseks ja kodu-Eesti tabude kontekstis lausa skandaalseks avameelne romaan „Mineviku heli“ (1992). Ka järgmiste teoste vastuvõtt on olnud soe.

Käbi Laretei teoseid võib žanriliselt määratleda autobiograafiateks – autor, jutustaja ja peategelane nimeliselt identsed –, kuid veelgi sobivam oleks teoste määramine „autobiograafia“ asemel üha enam kasutatava mõiste *life writing* abil. Kõik Laretei teosed on olnud algselt kirjutatud rootsi keeles ning eesti keelde jõudnud alles tõlke vahendusel. Laretei on oma mälestustes korduvalt mõtisklenud keele rolli üle inimese identiteedis ja kodutundes – seejuures peab ta ka muusikat keeleks, kuna seegi on inimeste suhtlusvahend. Muusika on kõige rikkam keel, köidikuteta, vaba ning loomult jumalik. Ometi on sel puudus – juurtetus.

Kirjutades avastas Laretei, kui palju on kirjandusel ja muusikal ühist. „Avastasin, et nii ühe kui ka teise puhul kehtivad teatud põhireeglid ning et keel võib olla niisama hajuv, aga ka niisama täpne kui muusika. Muusikateose selgeksõppimisel ja raamatu kirjutamisel on samuti kokkupuutepunkte: nii näiteks

tuleb visioone kinnistada ääretu täpsusega, mis ei nõua mitte ainult kannatlikkust, vaid ka mõistmist ja austust. Ning julgust.”

Sellest vaimust ongi kantud „Peotäis mulda, lapike maad”. 1973. aastal, mil suri Heinrich Laretei, kaotas tema tütar Käbi võime klaverit mängida. See-eest leidis ta endas tungi ja jõu kirjutada. Teraapilise pihtimuse-na sündiski „Peotäis mulda, lapike maad”. Mitmetähendusliku pealkirjaga raamatut on sageli peetud Lareteide perekonnalooks, mis on muidugi tõsi. Kahtlemata on aga teose näol tegu ka isikliku teraapilise kirjutisega.

Juba oma esimestes teostes räägib Käbi Laretei küllalt avameelselt oma eraelust ja valulistest valikutest. Kui 1989. aastal võis Laretei avameelsus perekonna- ja intiimsu-
10 hete kirjeldamisel Eesti kontekstis kohatult mõjuda, siis praegu tuleks esile tõsta hoopis tema võimet jääda taktitundeliseks. Raamatus „Kuhu kadus kõik see armastus” on Laretei avaldanud valiku kirjavahetusest oma teise abikaasa Ingmar Bergmaniga. Just selle teose valguses on eriti ilmne, kuidas Laretei on oma pihtimisvajaduse ja lähedaste privaatsuse vahel kompromisse teinud.

Olen ikka tabanud end mõttelt, et nii vormilt kui sisuliselt on Laretei tekstidel väga palju ühist vormiga, mida muusikas nimetatakse nokturniks. Ei ole ilmselt juhus, et romaani „Mineviku heli” katkendeid sisaldav samanimeline dokumentaalfilm (1995) Käbi Lareteist algab Fryderyk Chopini nokturniga. Ööle viitava sõnaga „nokturn” tähistatakse aeglast mõtisklevat pala klaverile. (Ka Käbi Laretei öösiti teatavasti kuigivõrd ei maga,

vaid näiteks loeb ja mõtiskleb.)

Laiu lugejate hulki on kindlasti haaranud autori karismaatiline isik ning kujutatava äratundmisrõõm ja -kurbus. Pealtnäha eriilmelised, kordub Laretei teostes hulk teemasid ja motiive: perekond, pagulus, kodu(tus), keeletus, sõprus, armastus ja abielud, kired, kunstniku valikud, interpreedi suhe muusikaga. Üht ei saa lahutada teisest, sageli on nad „kohal” kõik korraga.

Meelis- või paineteemade kordumisele vaatamata ei lähe nende variatsioonide lugemine tüütuks, kuna teosest teosesse korduvad ka Laretei tekstide n-ö kvaliteedimärgid. Nendeks on esmalt teema ja rakursi küllalt kindlapiirilise valik ning haarav hea kompositsiooniga jutustus. Autori empaatia nii kirjeldatava kui lugeja suhtes teeb seejuures teosesse „mineku” lihtsaks. Lisaks paistavad Laretei teosed silma elegantselt viimistletud täpse ja tundliku sõnastuse ning rütmiliselt korrastatud fraaside poolest. Rütm ongi autorile oluline nii muusikas kui tekstis. See ei kiirusta, vaid, nagu nokturnile kohane, võtab aega mõtisklusteks ja süvenemiseks. Ilukirjandusel tervikuna oleks muusikast ja Laretei kirjanduslikest nokturnidest palju õppida selle kohta, mis on hea maitse ja kuidas mitte kirjutada müra.

„Käbi Laretei kirjanduslikest nokturnidest”.
Sirp, 9. august 2012

Lareteide perekond. Ema Alma, isa Heinrich,
tütred Maimu (lehviga) ja Käbi. 1926.

KÄBI LARETEI

Mind kutsuti mängima Valgesse Majja, puudust kannatavate laste jõulupeole, esimese leedi Laydybird Johnsoni isiklikul palvel. Kuna tegu oli lastega, kes polnud kunagi varem kontserdil käinud, tahtsin esitada neile muusikat põneval moel.

Kui ma mängisin Griegi „Väikest lindu“, lasin avatud klaverikaane all hõljuda udusulgedest lindudega tuulekellal. Debussy “Claire de lune’t” mängisin vaid kahe küünla maagilisel kumal.

Chopin’i „Hällilaulu” helisevate passaažide ajal kukutasin kristallvaasi väikseid klaaspärleid.

Kontsert õnnestus suurepäraselt, lapsed kuulasid tähelepanelikult ja nende siirus oli täiesti otsatu. Pärast kontserti tuli ka president Lyndon Johnson mind isiklikult tänama.

14

„Vaasiga Valgesse Majja”. Rmt „Vihmapiisad ja kuupaiste. Esseid muusikast”. 2005.

RAYMOND ERICSON

New York Times

Esimese asjana peab märkima, et Käbi Laretei on kahtlemata üks ilusamaid pianiste, keda kaasajal näha võib. Proua Laretei esitus oli läbinisti veetlev ja veenev. Tegu on ilmselgelt tõsiseltvõetava muusikuga, kes oskab hästi fraase vormida ja mis veelgi tähtsam, teab, kuidas muusikasse kirjutatud elu hoida ja vedada läbi pikkade lõikude. Tal olid palad tugevalt kätte harjutatud, ja tema ainsad tehnilised raskused ilmsesid seal, kus ka kõigil teistel pianistidel – Schumanni fantaasia teise osa lõpus.

Kõige veenvam oli pianist aga interpreteerides Tubina rahvaviiside seadeid. Need on peenelt viimistletud, kuid samas väga loomingulised teosed, mille autor on eestlane, kes praegu samuti Rootsis elab.

15

„Käbi Laretei in Her U.S. Debut. Bergman’s Wife Plays Sensitive Program”.
New York Times. 5. aprill 1965.

KRONOLOOGIA

- 1922 – Heinrich ja Alma Laretei perre sünnib teine tütar, Käbi Laretei.
- 1936 – Käbi alustab õpinguid Aino Kõrbi juures Tallinna Konservatooriumis.
- 1940 – Heinrich Laretei kuulutatakse NSVL-i vaenlaseks ja Käbi jääb koos perega Rootsi.
- 1946 – Käbi debüütkontsert Stockholmis Kontserdimajas.
- 1950 – Käbi abiellub dirigent Gunnar Stærniga.
- 1952 – Käbi esimene kontsert Londonis, Wigmore Hall'is.
- 1955 – Algab Käbi koostöö Marialuisa Strub-Morescoga. Sünnib Käbi ja Gunnari tütar Linda.
- 1957 – Käbi kohtub esimest korda Ingmar Bergmaniga.
- 1959 – Käbi lahutab Gunnarist ja abiellub Ingmariga.
- 1962 – Sünnib Käbi ja Ingmari poeg Daniel.
- 1964 – Igor Stravinski palvel mängib Käbi Laretei tema sünnipäevakontserdil.
- 1965 – Käbi debüütkontsert Ameerikas.
- 1965 – Käbi kontsert New Yorkis Carnegie Hall'is.
- 1968 – Käbi kontsert Washingtonis Valges Majas.
- 1969 – Käbi lahutab Ingmarist.
- 1973 – Sureb Heinrich Laretei, pool aastat hiljem ka Alma Laretei.
- 1976 – Avaldatakse Käbi esimene raamat „Peotäis mulda, lapike maad“ („En bit jord“).
- 1988 – Käbi külastab pärast ligi viiekümneaastast lahusolekut esimest korda Eestit. Poeg Daniel tuleb temaga kaasa.
- 1998 – President Lennart Meri annab Käbi Lareteile Eesti Vabariigi Riigivapi III klassi teenetemärgi.
- 2014 – Käbi sureb 92-aastasena.

HEINRICH LARETEI (1892–1973) – Eesti diplomaat, poliitik ja sõjaväelane. Ta osales Vabadussõjas (reservi arvati kapteni auastmes), oli Riigikogu II ja III koosseisu liige. Oli põllutöö- ja siseminister, 1926–1928 Eesti saadik NSV Liidus ja 1928–1931 Leedus, seejärel Tallinnas välisministeeriumi poliitilise osakonna direktor, välisministri abi. 1936–1940 oli Eesti saadik Rootsis, Taanis ja Norras. Keeldus 1940 Eestisse tagasi tulemast, mõisteti NSVL-is tagaselja surma. Aastast 1940 pidas Rootsis aiandusäri.

ALMA LARETEI (sündinud Kollist, 1895–1974) – Käbi Laretei ema, Heinrich Laretei abikaasa.

MAIMU LARETEI EVÉQUOZ (1920–2012) – Käbi Laretei vanem õde. Noorena tegutses moekunstnikuna. Diplomaadi abikaasana elas ta peamiselt Prantsusmaal ja Šveitsis. Eesti keeles on ilmunud tema mälestusteraamat „Sealpool Alpe“ (2010).

GUNNAR STÆRN (1922–2011) – Rootsi dirigent. Õppinud Rootsi Kuninglikus Muusikaakadeemias ning täiendanud ennast maailmakuulsate dirigentide Wilhelm Furtwängleri ja Herbert von Karajani juures. 1954 hakkas juhtima Gävle Sümfooniaorkestrit. Hiljem juhtinud mitmeid suuremaid Rootsi orkestreid, kuid külalisena dirigeerinud nii Euroopa kui ka Austraalia nimekaid orkestreid.

LINDA STÆRN – Käbi Laretei ja Gunnar Stærni tütar.

INGMAR BERGMAN (1918–2007) – Rootsi filmi- ja teatrilavastaja, kirjanik ja teatrijuht. Tema loomingus oli palju autobiograafilisi motiive ja ta tegeles eksistentsiaalsete küsimustega, nagu surelikkus, usk, süü, truudus, moraal. Tema mahukast filmiloomingust on tuntumad „Seitsmes pitser“ (1957), „Maasikavälu“ (1957), „Persona“ (1966), „Sosinad ja karjed“ (1972), „Stseenid ühest abielust“ (1973), „Sügissonaat“ (1978), „Fanny ja Alexander“ (1982). Bergman oli aastaid

Stockholmi Dramateni lavastaja ja ka kunstiline juht.

DANIEL BERGMAN (1962) – Käbi Laretei ja Ingmar Bergmani poeg, režissöör.

GOTTFRIED BOON (1886–1981) – Rootsi pianist ja pedagoog, 1928–1953 Stockholmi kõrgema muusikakooli klaveriõpetaja.

ANNIE FISCHER (1914–1995) – Ungari kontsertpianist. Teigi oma debüütkontserdi 10-aastaselt, kaks aastat hiljem andis kontserte juba üle Euroopa. Juudi päritolu tõttu põgenes 1940 koos abikaasaga Stockholmi. Sõja lõppedes naasis Budapesti.

EDWIN FISCHER (1886–1960) – Šveitsi pianist ja dirigent. Teda on peetud üheks 20. sajandi parimaks pianistiks, eelkõige tunnustatud Bach ja Mozarti interpreedina.

PAUL HINDEMITH (1895–1963) – Saksa viiuldaja, helilooja, dirigent ja silmapaistev muusikateoretik. Ta lahkus natsi-Sakamaalt USA-sse ja naasis 1953. a. Muusikas püüdis ta laiendada tonaalsuse mõistet, tema muusikat on nimetatud neoklassitsistlikuks ja „uusasjalikuks“.

ADELAIDE VON SKILONDZ (Madame Andrejeva) (1882–1969) – Vene koloratuursopran. Sündinud Peterburis. Debüteeris 1904 ning 1910 tegi suure läbimurde Berliini Ooperis. Järgneva aasta jooksul laulis lindile üle 50 aaria ning esines Euroopa suurimates linnades. Esimese maailmasõja puhkedes kolis Stockholmi. Karjääri lõpus tegutses aktiivselt klassikalise laulu õpetajana.

MARIALUISA STRUB-MORESCO – itaalia pianist ja klaveriõpetaja, saksa viiulivirutoosi Max Strubi abikaasa. Tema mõju oma loomingule tunnistas ka Ingmar Bergman.

EDUARD TUBIN (1905–1982) – eesti helilooja ja dirigent. Ta lõpetas Tallinna Konservatooriumi, juhatas Vanemuise orkestrit. 20. septembril 1944 põgenes ta Rootsi, oli seal aktiivne muusi-

kategelane. Tubina loomingu tähtsaim osa on 10 sümfooniat, kirjutatud 1934–1973. Armastatud on tema ballett „Kratt“ (loodud ja ümber töötatud 1938–1960), ooperid „Barbara von Tisenhusen“ (1968) ja „Reigi õpetaja“ (1971).

Näidendi kirjutamisel kasutatud Käbi Laretei teoseid, ilmunud kirjastuses SE&JS, tõlkinud Anu Saluäär-Kall, „Tulbipuu“ tõlkinud Maimu Laretei Evéquoz ja Jüri Reinvere):

„Peotäis mulda, lapike maad“ 1989

„Mineviku heli“ 1992

„Kellele ma mängin“ 1997

„Keerised ja jäljed“ 1997

„Tulbipuu“ 1997

„Vihmapätsid ja kuupaiste.

Esseid muusikast“ 2002

„Otsekui tõlkes“ 2005 (kirjastus Tänapäev)

„Kuhu kadus kõik see armastus“ 2008

„Ludus tonalis. Kirg“ 2010

„Mahagonipuust tiibklaver“ 2015

Lareteide perekond. Stockholm, 1972.

Vasakult: papa Heinrich, Käbi tütar Linda, Käbi õe Maimu
tütar Solange, Maimu, ema Alma. Ees Käbi poja Danieliga.
Fotod kirjastuse SE&JS arhiivist.

pealavameister Oskar Irve
lavameistrid Eerik Nõlvaku, Janno Jaanus,
Martin Sakur
valgusmeistrid Raido Talvend, Liina Talvend,
Sten-Erik Rimmel, Triin Suvi
riietajad Kayre Pärnpuu, Marie-Katharine Maksim,
Kaja Edovald, Jaanika Idvan
grimeerijad Siiri Lauri, Kristel Kärner,
Marit Pruul, Edith Eller, Marii Lotta
riietajad Kayre Pärnpuu, Jaanika Idvan,
Marie-Katharine Maksim, Kaja Edovald
elektrik Raivo Valdas

kunstnik-kujundaja Külliki Falkenberg
õmblejad Marvi Idol, Urve Lerman,
Inge Vagiström, Jana Volke
drapeerija Enna Jürine
butafoor-dekoraator Taivo Mürsepp
tisler Toivo Sakk
tisler-dekoraator Juho Kokamägi
konstruktor Andrus Muuga
elektrik Raivo Valdas
kostüümilao hoidja Kadri Varblane
valgusala juhataja Priidu Adlas
heli- ja videoala juhataja Tauno Makke
grimmiala juhataja Siiri Lauri
kostüümiala juhataja Piret Tang
rekvisiidiala juhataja Karin Tetsmann
lavastusjuht Andres Bergström
etendusteenistuse juht Johannes Tammsalu
lavastusala juhataja Mikk Lagemaa
kavalehe koostaja Mehis Pihla
plakati foto autor, plakati ja
kavalehe kujundaja Kadri Hallik

kunstiline juht Hendrik Toompere jr
teatrijuht Rein Oja

Täname:
Daniel Bergman,
Anu Saluäär-Kall,
Sirje Endre

Toetajad

AMSERV

LAVAZZA

Partnerid

SYNLAB

myfitness
world class gym & studios

kalevspa
hotell & veekeskus

EESTI TEATRI
AGENTUUR

Teatri tegevust rahastab

KULTUURIMINISTEERIUM

Teatri pileteid müüb

PILETIMAAILM

